

Az apokalipszis lovasai Bécsben VIT-ellenes plakát, 1959

Szemerédi Tibor az 1956-os forradalom utáni bécsi emigráció kutatása során 2005-ben bukkant rá a *Diákok. Szabad Magyar Egyetemisták Nemzetközi Szövetsége és Tagszervezetek* című dossziében¹ a négyrét hajtott plakát eredeti példányára. Az 1956-os forradalom 50. évfordulóján rendezett legfontosabb bécsi történeti kiállításon² az utolsó teremben, mintegy záróképként ki volt állítva a plakát A/3-as méretű nyomtatásban. Ezzel nemcsak a nyomaton főszereplő Szalay Lajos (1909–1995) által készített rajz eredeti, az 1956-os forradalommal összefüggő jellegét hangsúlyozták, hanem a plakát-főliratokkal kiemelten utaltak a forradalom leverésére. A plakát eredeti föllelési helyén, a dossziékönyvezetben nincs utalás arra, hogyan került oda. Föltehető, hogy vagy a bécsi utcákra került példányokból, vagy közvetlenül a bécsi nyomdából szerezték be a magyar belügyi szervek, és mint a Kádár-rendszer ellen lázító bizonyítékot, bármiféle rávonatközlő információ nélkül megőrizték.

Az alábbiakban interjút közlünk a Kocsis Gáborral, a plakát kiadójával, illetve egy, a bécsi VIT-ről készített állambiztonsági jelentés mellett bemutatjuk a plakát rajzi előzményeit.

1. Interjú a kiadóval, Kocsis Gáborral

Kocsis Gábor – eredeti és ma is használatos nevén Tunyogi Csapó Gábor – költő 1956. december 18-án hagyta el Magyarországot, és Bécsben kezdte újra egyetemi tanulmányait, amelyeket 1951 márciusában félbe kellett szakítania, tekintettel arra, hogy „destruktív politikai magatartása” miatt kitiltották az ország minden felsőoktatási intézményéből. Tanulmányai és (újság)írói tevékenysége mellett intenzíven vett részt a menekült magyar diákok szervezetének munkájában is. (Az írói név használatára a forradalomban való részvétele és az azonosítás megnehezítése miatt volt szükség.)

Hogy mit jelentett tartalmilag a VIT, ma bizonyosan egyre kevesebben tudják. Azt meg különösen nem, hogy az 1959-es bécsi VIT idején volt ellen-VIT is. Mit kell ez alatt érteni, valójában milyen tevékenységet takart, és kik végezték, mi volt a tartalma, és egyáltalán milyen céllal jött létre?

A három betű a Világifjúsági Találkozó (Teljes magyar név: Kommunista Világifjúsági Találkozó a Békéért és a Népek Barátságáért) rövidítése.

A második világháború után több országban is megszületett a kétségtelenül jó szándékú, sőt nemes gondolat, hogy a világ népeinek ifjúságát rendszeres találkozókra a béke és barátság jegyében közelebb hozzák egymáshoz. Ezeket a találkozókra – fesztiválokra – eredetileg a Demokratikus Ifjúság Világszövetsége (World Federation of Democratic Youth) és a Nemzetközi Diákunió (International Union of Students) szervezte. Mindkét szervezet a háború után alakult nyugati ifjúsági szervek közreműködésével, azzal az illúzióval, hogy minden fajú diákot egyesítő, nem-politikai ifjúsági organizáció lesz. A kommunisták azonban rövidesen mindkét szervezetet infiltrálták, így kenyértörésre került a sor. A nem-kommunista ifjúsági szervezetek 1950-ben létrehozták a Világifjúsági Tanácsot (World Assembly of Youth) és a Nemzeti Diákszövetségek Koordináló Titkárságát (Coordinating Secretariat of National Unions of Students – COSEC).

Ez utóbbi szervezetek a továbbiakban semmi közösséget nem vállaltak a fesztiválokkal. Az első hat ilyen találkozót Berlinben (Kelet!), Budapesten, Bukarestben, Moszkvában, Szófiában és Varsóban, tehát kivétel nélkül a vasfüggöny mögötti országokban szervezték. A fesztiválok előkészítését kifelé a Nemzetközi Előkészítő Bizottság végezte, mely elvileg az egyes nemzetek Ifjúsági Fesztivál Bizottságainak delegátusaiból állt, gyakorlatilag azonban a kommunisták kezében volt a vezetés.

1959 nyarára eredetileg a VIT színhelyül Pekinget szemelték ki, de az akkor még nagyon zárt Kína olyan beutazási feltételeket szabott meg, amelyek lehetetlenné tették

volna nem-kommunista küldöttségek meghívását, ami viszont szöges ellentétben állott a moszkvai szándékokkal, hiszen ezeknek a találkozónak elsődleges célja éppen a nem-kommunista országok ifjúságának befolyásolása volt. Így esett a választás a szigorúan semleges Ausztria fővárosára, Bécsre.

Mindezzel szemben, az elmondottakhoz képest kell tételeznünk az ellen-VIT intézményét?

A nem-kommunista ifjúsági szervezetek már 1959. január végén, Londonban megtartott konferenciájukon leszögezték, hogy bojkottálják a bécsi VIT-et; ezt a nyilatkozatot 55 nemzet küldöttei írták alá. Ehhez csatlakoztak az osztrák ifjúsági szervezetek is, mint például az Österreichische Bundesjugendring (Osztrák Szövetségi Ifjúsági Kör).

Ebben a kimondottan az ellen-VIT megszervezésére alakult „csúcsszervezetben” az akkor már teljesen jelentéktelenné vált Osztrák Kommunista Párt (KPÖ) ifjúsági szervezetén kívül minden osztrák ifjúsági szervezet részt vett.

Mi, a Bécsi Menekült Magyar Diákok Szövetsége (melynek magam akkor elnöke voltam), hivatalosan csak „megfigyelő” státust kaptunk, mert Ausztriának nagyon kellett ügyelnie a semlegesség látszatának fenntartására, gyakorlatban viszont – ezt úgy hiszem, nyugodtan állíthatom – mi képeztük a legütőképesebb akció-csoportot.

Ehhez még annyit: a bécsi VIT és így az ellen-VIT is 1959. július 26-tól augusztus 4-ig került megrendezésre. Ez évben lesz az ötvenedik évfordulója. (Tudomásom szerint nincs sehol szándék méltó megemlékezés megszervezésére, pedig – talán – megérné és megérdemelné a fáradságot.)

A Bécsi Menekült Magyar Diákok Szövetségében merült föl, hogy a város nagyobb nyilvánossága részére az utcákon terjesztett plakátban is megfogalmazódjon a magyar diákság akarata, VIT-tel kapcsolatos állásfoglalása?

Bécs városát már az év elejétől elárasztották a VIT tarka-barka plakátjai, amelyeken a világ csaknem minden országának nemzeti színű lobogói, jelvényei azt a benyomást akarták kelteni, hogy valóban az egész világ ifjúságának közös rendezvényéről van szó.

Az Österreichische Bundesjugendring (továbbiakban ÖBJ) egyre szaporodó stratégiai megbeszélésein többször is szó volt arról, hogy ezen a vonalon is kellene tenni valamit, és minket is megkérdeztek, nincs-e valami ötletünk egy sajátosan magyar és 1956-os vonatkozású „ellen-plakát”-tal kapcsolatban. A kérdést meghánytuk-vetettük a mi szövetségünk vezetőségi ülésén is.

A Bécsi Menekült Magyar Diákok Szövetségének történetéhez: Bécsben korábban is volt egy egyesület, amely a bécsi egyetemeken és főiskolákon tanuló néhány tucat magyar diák érdekeit képviselte; 1956 végén és '57 elején viszont több mint 1100 magyar diák menekült az osztrák fővárosba, akiknek problémáit az egy elnökből és egy titkárból álló egylet természetesen nem tudta már kezelni. Ezért alakult 1957 októberében az említett szövetség, melynek elsődleges feladata a menekült diákok támogatása, segítése volt, kül- és belföldi ösztöndíjak szerzése, diákotthonok, nyelvtanfolyamok szervezése, természetbeni adományok – ruházat, élelmiszer – szétosztása, kulturális rendezvények támogatása stb. Mindez természetesen szigorúan politikamentes alapon. Az efféle gyakorlati problémákból persze soha ki nem fogytunk, így a kilenc tagú vezetőség még 1958-59-ben is hetente ülésezett.

Vagyis az ellen-VIT programjának alakulásával, bővülésével párhuzamosan formálódott a plakát-ötlet is, ha jól értem.

1959 januárjától kezdve az ellen-VIT előkészületei minden ilyen megbeszélésen szóba kerültek. A plakát-elképzeléseket illetően mindenki egyetértett abban, hogy a *Nemzetőr*-ben megjelent Szalay Lajos rajzok közül válasszunk plakátnak. Ehhez tudni kell, hogy a *Nemzetőr* szerkesztését 1957 decemberétől kezdve Kovács Aladár vette át, s bár ő maga mindig háttérben maradt, és csak különböző álnevek alatt írt a lapba, az anyag kiválasztása, összeállítása és tördelése is teljes egészében az ő műve volt. E

munka során magam, aki 1957 januárjától kezdve a szerkesztőség tagja voltam, a legszorosabban együtt dolgoztam vele. Innen ismertem Szalay Lajos rajzait, tekintettel arra, hogy Kovács Aladár élt a művész engedélyével, és a *Nemzetőr* csaknem minden számába beletett egy-egy – néha több – rajzot is az 1956-os Szalay-sorozatból. A rajzokat így a *Nemzetőr* minden olvasója ismerte, természetesen a diákszövetség vezetőségének tagjai is.

A vita voltaképpen csak akörül folyt, melyik rajzot válasszuk, de nagyon gyorsan megegyeztünk abban, hogy a *Nemzetőr* 1958. július 1-jei számának címlapján megjelent „*Apokalipszis*” lenne a legmegfelelőbb. Mindannyiunk közös aggodalma volt azonban, hogy a finom tollrajz fehér alapon el fog veszni a plakátözön tarkaságában; az én ötletem volt, hogy fordítsuk negatívba a rajzot, legyen fekete alapon fehér. Ebben elméletileg meg is egyeztünk, azt azonban sajnos nem tudom már, kinek a műve volt a végső, és nagyon hatásos terv, amely azután kivitelezésre is került.

Nekem egészen más dolgom volt még a plakáttal kapcsolatban: meg kellett szereznem a pénzt a kinyomtatáshoz, valamint a terjesztéshez. Ami ennél sokkal nehezebben ment: a semlegességét féltve óvó Ausztriában ugyan sajtó- és véleményszabadság uralkodott, de nekem mint egy politikamentes menekült-szervezet elnökének a bel- és külügyi adminisztráció legfelső szintjéig kellett átverekednem magamat, míg megkaptam – természetesen „suba alatt” – a biztosítékot arra, hogy a plakát terjesztése miatt nem fogják bezárni szövetségünket.

Ennyi eltelt évtized után az vajon megmaradt-e az emlékezetemben, hogy mennyi példányban lett kinyomtatva a plakát, és hogyan, milyen sikerrel terjesztette a diákszervezetek.

Bécsben normális körülmények között nem probléma bármit is kinyomtatni, az adott esetben azonban szokatlan nehézségeink voltak, tekintettel arra, hogy szinte minden nyomda túl volt terhelve a VIT Előkészítő Bizottságának megrendeléseivel. Kizárólag az ÖBJ egyik vezetőségi tagjának személyes összeköttetései tették lehetővé, hogy kinyomtassák a plakátot, ha jól emlékszem, ezer példányban, erre azonban ma már nem mernék megesküdni.

A hatás, sajnos, csak negatívummal mérhető. Július 26-án megérkeztek a legutolsó küldöttségek is, s plakátjainkat – megrendelésünknek megfelelően – július 27-én hajnalban ragasztották ki. Elsősorban a Práter és a nemzetközi vásárterület környékén, ahová a VIT-rendezvények javát meghirdették, valamint a belvárosban. Másnap – 28-án – reggelre ezeken a helyeken az összes plakátunkat letépték, vagy a felismerhetetlenségig összekarcolták/mázolták ismeretlen kezek.

2. További adalékok a plakáthoz

Az 1959-es bécsi Világifjúsági Találkozó időszakában a hivatalos VIT-tel egyet nem értők (osztrák ifjúsági szervezetek, magyar emigráns diákegyesületek stb.) VIT-ellenes tevékenységéről fennmaradt egy 1959. július 16-án keletkezett állambiztonsági tájékoztató jelentés, amit teljes terjedelmében közlünk:³

BM. II/4. Osztály

ÉT-csoport⁴

64-2873

64-1438/59.

Szigorúan titkos!

*Tájékoztató jelentés
Budapest, 1959. július hó 16.*

VIT-ellenes tevékenységről

Az alábbi, nem ellenőrzött, megbízható hírforrásból származó jelzéseket szereztünk a bécsi VIT-ellenes előkészületekről.

Osztrák rendőrségi alkalmazott elmondta, hogy igen erősen megszervezik a VIT védelmét, azonban tudomása szerint a VIT összes nemzetiségi résztvevői saját rendfenntartó különítményt tartanak fenn a VIT táborhelyein az esetleges rendzavarások megakadályozására.

Bécsben az SZDP égisze alatt működő „Október 23” disszidens magyar kör tagjai aktívan készülnek a VIT megzavarására. Ezt támogatja a szociáldemokrata ifjúság, amely rendszeresen ülésezik a „Die Presse” helyiségeiben, ahol megbeszélik a VIT-tel kapcsolatos teendőket. A VIT-et megelőző vasárnap monstre összejövetelt tartanak a lap helyiségeiben. Az az elgondolás, hogy kisebb akció-csoportokat szerveznek a VIT megzavarására, hogy esetleges rendőri intézkedések ne tudják az egész mozgalmat felgöngyölíteni. Dr. Fóti József, az „Október 23” egyesület elnöke élénken érdeklődött az iránt, hogy a VIT magyar résztvevőit engedik-e egyesével Bécsben járni. Elmondta, hogy már három VIT résztvevő részére kértek tőle két, illetve ezer-ezer forintot.

A fesztivál időpontjának közeledésével Bécsben egyre több plakát látható. Az osztrák Népi Ifjúság által régebben kiadott „Barátságot igen, Kommunizmust nem!” plakát mellett megjelent az Osztrák Diákok Szövetsége által kiadott VIT-ellenes plakát is. A plakáton egy rabságot szimbolizáló bilincs látható, melynek végén egy sarló kalapáccsal ellátott vasgolyó van. A vasgolyóra bohóc-sapka van húzva, pávatollal. A sapkán Fesztivál felirat. Alatta: „mi nem akarunk résztvenni”. Fentiekén kívül egy, sok nyelven – köztük magyarul is – írt plakát látható, melynek felirata: „Igazi demokrácia nélkül nincs szabadság, szabadság + demokrácia = béke”.

Perényi Gyula r. alezds.
osztályvezető

Készült: 5 pld.
Kapja: Közp. táj.⁵
II/2. Oszt.⁶
II/3. Oszt.⁷
II/5. Oszt.⁸
Ny[ilván]t[ar]tó
Készítette: HS/Fné
Nyt.sz.: 94/620

A VIT megzavarására – a rövid dokumentum szerint is – többféle technikát és megmozdulást (demonstráció, plakátok terjesztése stb.) alkalmaztak. Ugyanakkor a tájékoztató jelentésből is egyértelmű, hogy a VIT hivatalos magyar résztvevőire vigyáztak, nem engedték egyesével Bécsben járni őket, nehogy bármiféle „föllazítás” vagy információ-csere áldozatai (netán disszidálnának!) lehessenek. A *Diákok. Szabad Magyar Egyetemisták Nemzetközi Szövetsége és Tagszervezeteik* című dossziében – ahogyan a címe is jelzi – a magyar emigráns diákok szervezeteivel (működésük leírása, vezetőik jellemzése, támogatásaik rögzítése, politikai nézeteik, székhelyük stb.), azok működésével, létszámuk alakulásával foglalkoznak részletesen. S természetesen, ahány jelentő, jelentést fogalmazó – annyiféle módon.

A VIT-ellenes plakátot kiadó szervezetről, a Bécsi Menekült Magyar Diákok Szövetségéről egy leíróbb jellegű, a legfontosabb tényekre szorítkozó jelentésből idézünk. „Működési területe Bécs és környéke. Címe: Wien, IX. ker. Berggasse 3. II. 5/a. Félfogadás van: szombat kivételével minden nap, de. 9-12-ig, du. 2-5-ig. Itt a diákok rendelkezésére áll a „Menekült Magyar Diák Könyvtár”, amely filmvetítővel és lemezjátszóval is rendelkezik. Felállításában közreműködött a World University Service, a Hollandiai Diákszövetség, a Caro segélyszervezet és az American House”.⁹ S egy másik jelentés, amelyben a vezetők politikai háttere (lehetőleg „horthysta”) is kirajzolódik. „A Bécsi Magyar Menekült Diákok Szövetsége a Menekültügyi Iroda anyagi támogatása alapján alakult meg. A szövetség politikailag ugyan függetlennek vallja magát minden szervezettől, de ugyanakkor vezetője, Szentgyeydi István volt horthysta katonatiszt és Lakos Endre büntetett előéletű rk. pap (az ellenforradalom előtt Csolnokon töltötte büntetését és az események után szabadult ki). A Szövetség egyik fő támogatója

Lengyel Béla horthysta altábornagy, a »Pilot Aid for Hungary« nevű amerikai segélyszerv vezetője, az amerikai hírszerzés ügynöke”.¹⁰

A korabeli, magyar nyelvű emigrációs sajtóban, a megjelent írásokban nyugati vagy emigrációs nézőpontból tükröződik a hivatalos és a nem hivatalos VIT-hangulat. Peéry Rezső erről egyenesen így indítja a beszámolóját: „A Világifjúsági Találkozó bécsi forgatagában – amelyben inkább Bécs forgataga dominált, mint a találkozó”.¹¹ Az *Autóbusszal a békéért – Világifjúsági Találkozó Bécsben* – című írás szerzője, Örvényes András beszámol többek között arról, hogy „a Ringen, a Béke és barátság felvonulása alatt, verekedés verekedést követ. A piszkos munkát az osztrák kommunisták „rohambrigádjai” végzik. Egy kis angol csoport [...] „Tibetet se feledjük” – emeli magasba a táblát. [...] A következő pillanatban már a földön hevernek (köztük lányok is), összeverik, megtapossák őket. [...] Az Opera előtt amerikaiakat vernek meg, a Burggartennél leütnek egy lányt. Bécs undorodik. A náci SA-legények óta nem látott ilyen szervezett hadjáratot a vélemény és a gondolat szabadsága ellen. [...] Nem lehet vitatkozni, minden érv fasiszta provokáció, akár a vasfüggöny, akár a magyar felkelés kerül szóba.” A tanulság szomorú, a szocialista országok küldöttségeinek elszigeteléséről szól. „A fesztivál gyakorlatilag, valójában már nem is létezik. A keleti küldöttségek fantomcsapatai rendezvényről rendezvényre robognak autóbuszaiakon, megközelíthetetlenek, fáradtak, csak ablakon át lehet látni őket, elsuhanóban.”¹²

Természetesen a plakátokat, az ellen-plakátokat, a vizuális ellen-propagandának e fontos, látványos utcai elemeit is üldözték, letépték, leszaggatták az osztrák hivatalosok, ahogyan Kocsis Gábor is emlékszik rá. Kísérteties a hasonlóság azzal, ahogyan az 1956-os forradalom leverésekor a pesti utcákról eltávolították a forradalom mellett kiálló falragaszokat (pl. Pleidell János: „Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!” föliratú művét¹³).

A VIT-ellenes plakáton fölhasznált Szalay-rajz szervesen kapcsolódik az 1956-os forradalomhoz, ugyanis a rajzoló *SOS. EL Drama de Hungría* rajzsorozatának fontos darabja.¹⁴ A rajz a forradalomban elesettek halma fölött megjelenített apokaliptikus lovasokkal együtt a forradalom leverésének, az erőszakos és kegyetlen pusztításnak adekvát vizuális kifejezője. Ikonográfiai forrásai között a Jelenések könyve ugyanúgy számításba veendő, mint Dürer metszete, amit Szalay aktualizált, a történeti időhöz igazított. Az ő első lovasa – mint Dürernél – a halált hozó, szigonnyal a kezében. A második csontváz-arcú, sarlót és kalapácsot emel magasra, a harmadik mérleggel a kezében az éhínséget jelképezi. A negyedik ötágú csillagos rohamsisakban, dobtáras géppisztollyal, fején olajágot szájában tartó galambbal az agresszor és a béke jelképének egy figurában történő páratlanul szuggesztív megjelenítése.

Szalay már korábban is publikált apokaliptikus-kompozíciót, illusztrációként,¹⁵ ám azt akkor a második világháborúban szerzett élményei (megjárta a Don-kanyart) táplálhatták, és Steinbeck világhához hangolva alakította ki

Szalay Lajos illusztrációja John Steinbeck: Lement a hold című könyvéhez

Így természetesnek vehető, hogy az 1956-os forradalom ihlette rajzsorozatában más karakterű, a levert forradalomra hangolt, történeti jelképekkel meghatározott apokalipszist vizionált.¹⁶

Szalay Bécsben Kovách Aladárral (1908-1979), a *Nemzetőr* szerkesztőjével volt baráti kapcsolatban (korábban ő adta ki első rajzkönyvét a Bolyai Könyvek sorozatban¹⁷). Szalay művei, elsősorban az 1956-os forradalom idején született rajzciklusa¹⁸ méltán kelthette föl a levert forradalom után Bécsben alapított Nemzetőrnek „A Magyar Szabadságharcos Írók lapjának” az érdeklődését. Kettőjük levelezéséből fennmaradtak a Szalaynak éppen Argentínából, a forradalmi rajzsorozata miatti kényszerű eltávozásáról szólók, továbbá műveinek Európában való újbóli megjelenésével, annak lehetőségeivel, illetve az 1956-os sorozat kliséinek Bécsbe kerülésével foglalkozók.¹⁹ Természetesnek vehető, hogy Szalaynak a teljes nyugati emigrációban gyorsan ismertté vált rajzsorozata, s annak egyes darabjai sorra megjelentek a Nemzetőr hasábjain²⁰. A közvetlenül Nagy Imre halála után megjelenő

Nemzetőr fekete gyászkeretben hozta címdalán a lap főszerkesztőjének Tollas Tibornak (T.T monogrammal) A halottak élén című írást, Nagy Imre nekrológját. „Életével a magyar sors egyik leghatalmasabb fejezetét formázta: a Halhatatlan Forradalmat. Halálával tiszta eszme lett, fény, mely századokig világít előre bolyongó nemzedékek útján.” Tollas írásának középső hasábjában Szalay 1956-os apokalipszis-rajza, a fölirata: „Az Apokalipszis Négy Lovasa Magyarország felett”.²¹

Szalay Lajos Apokalipszis 1956 című rajza a Nemzetőrben

NEMZETŐR

HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL LÉGY HÍVE ÓH MAGYAR

III. évfolyam 34. szám

A Magyar Szabadságharcos Írók lapja külföldön

München, 1938. július 1.

A HALOTTAK ÉLÉN

Testvéreim, állunk a nyitott sírnál és borongó lelünkben felfénylik az Ige: ...Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja az ő barátaiért...

Akinek itt tetemét tartja a névtelen koporsó életét adta népéért. Megadatott neki a kegyelem és erő, hogy harcolhasson a halálért. Elshettett volna útközben, megkínzott beteg szíve megakadhatott volna egy alkalmatlan pillanatban, — de magasabb erő vitte. Törhetetlen jelleme, férfi akarata éltette a gyenge testet, nem engedte elomolni, el kellett jutnia a vérpád magasságáig.

Bizonytal nem véletlen ez. A börtönök országában a sóhajt is elnyelik a falak. Az ő halála túljutott a valahol messze nyugaton kongának a harangok.

De utolsó bizonyosságot kellett tennie még nemzetének is. Ő tudta ezt. Végso vallomást arról hogy Október magyar forradalma nem lázalom volt és illuzió, hanem az egyetlen út, a megtalált igazság, a magyar élet értelme és végső konklúziója a században. Vallomást arról, hogy ő és a nemzet egy. Vallomást arról, hogy megjelenése a nemzeti forradalom élén sorsszerű, vér a vérből, eszme az eszméből.

Mindent el kell mondani a halál árnyékában is. Micsoda erő kellett ahhoz, hogy hőbrait kényszerítse, fiteletükben írják le: nem tört meg, nem tett „beismerő vallomást”, nem bánt meg semmit!

Ami itt mondunk most az a magunk ügye. A világ kinn háborog a gyilkosságon, jövőjüket látják a halál villáményében. Számoljanak, vigyázzanak, ne készenek meg legalább a maguk sorsában. Ez egyik üzenete a néma testnek. De a mi dolgunk más.

Nagy Imre testvérünk bebecsátást kér a Magyar Pantheonba. Háromszázezer ember követelte egykor, 1936 október 23-án a Parlament előtt, hogy álljon a nemzet szabadsághozgalmának élére, vegye át a kormányt, — most milliók állják körül a sírhelyét, a temető árkat, a magyar halhatatlanság szent helyét.

Milyen ember volt Nagy Imre, ki most helyet kér a nemzet hőseinek nagy sorában?

Ember volt, kereste az utat.

A tömegek alig ismerték, — a bolsevizmus garnitúrájával jött, lehetett-e más mint a farkasok? De hallgatag volt, nem hajszolta a hatalmat, — nem tette fiteletkeny a véreket sem nem kereste a népszerűséget. A tömegek bizalmát se leste. Szinte szürkén élt a reflektorfényben. Agrár szakértő volt, ideológus is, doktriner, civikkel, progresszista, — mi jöhet jó Moszkvából?

Ő volt a földreform végrehajtója, de erről senkise beszélt. A Párt jelszava az volt, hogy a diadalmas Vörös Hadsereg ajándékozta meg a parasztságot Magyarország földjével. S az összeomlás borzalmaiban, a hadszíntérre vált kitért mezőkön, az általános és módszeres vörös rablás idején kinek is jutott volna eszébe valaki „földművelésügyi miniszterről” beszélni? Ha igen, az hordozta volna a történelmi földcsuszamlás minden ódiumát.

Ha mégis megindult az élet, ha mégis elindult az új fejezet az a természet rendje s a magyar nép grandiózus életterején túl egy csöndes szakembernek is köszönhető első súlyos harcalt vívta meg a szovjet katonai érdekeit képviselő ügynökökkel, — minisztériaisalval.

Nagy Imre a somogyi paraszt-sarj ebben a pillanatban minden demagógia letörésével a „Három millió koldus”, igazi gondozója, Achim András agrárszocialista irányzatának megvalósítója, a „viharsarok” pacifikáló-

ja. Az állatállomány egy részének visszaszerzése, a termelészközök előteremtése, az új kisbirtokos parasztság insiállása mind az ő munkája. Elgondolkoztató, hogy e munka propaganda-értékét nem pártjának, hanem Veres Péter nemzeti Parasztpártjának járssa át, mely ekkor a Szabó Dezső utáni írói nemzedék gyűlhelye is.

Valójában ez Nagy Imre első jelentkezése a magyar életben. Szinte névtelen marad a széles néptömegek előtt, csak egy zárt politikai kör s az írók tudják, hogy van valaki a moszkoviták közt, aki elűt ezektől, — saját iatása van, különös „nemzetközi proletár” akiben igen mély morallitás van s aki végtelen gyengédséggel foglalkozik a faló életével, — ez a szeretet érezhető áradásával teljesen szokatlan, sőt ismeretlen, a bolsevista garnitúrában. Nagy Imre egyedülálló fitelet, — ezt az írók állapították meg. A Párt rövidesen más munkaterületre állította át Nagy Imrét. Nem jó ha visszagyökérzik népebe.

Kereste az utat.

Olyan időben s olyanok közt élt, akik előtt takarnia kellett lényge legbelső valóját. Bűnös volt, magyar vágyakat hordozott. Nagykorú nép fiának hitte magát s lassan úgy érezte ahogy rejtelmesen gyűlekezni kezdtek körülötte a fiatalok mintha egy nemzedék apja lenne, — kérdezték s vártak tőle valamit.

De tudott hallgatni, hosszú ideig, fia előtt is.

Huszonegyéves fogoly magyar katona volt Oroszországban, — Lenintől hallotta először az új világ riadóit; az ígért sok ősi igazságot hordozott, eltemetett igazságokat emberek egyenlőségéről, népek közösségéről. Az eszmékre született kálvínista magyar parasztlóban

Az Apokalipszis Négy Lovasa Magyarországon felett

Szalay Lajos rajza

szinte hitté vált a lenini ideológia, egész életében ezzel viaskodott. Valamiféle befalazott evangéliumot érzett benne. Minél hidegebb és dermesztőbb lett a gyakorlat annál inkább próbálta igazolni magában az eszmei alapok igazságát. Kereste az utat. Nietschéig jutott vissza, — de ez már kitért meteoorko volt a kezében. Hol az élet? hol az igazság? Kereste az utat.

Lénye erősebb volt mint az ideológia. Lassan átalakította a maga belső képére. A Pártban, gnómok és perverzerek közti végkép idegen lett. Már 49-ben azon folyt a vita, hogy kire osszák ki a Titó-per fitezerpet: Rajkra vagy órá? Megöletése már akkor fölmerült.

Az áthidalhatatlan különbség az évekkel egyre nőtt.

Minél hidegebb, kegyetlenebb, elviselhetetlenebb lett az élet, — minél inkább szorította a terror s a rabszolgaloda az egész népet, — annál inkább fordult az ország szemé a félreállított, vádolt Nagy Imre felé.

Otvenhárom júniusától a nemzet színe előtt játszódik Nagy Imre pályafutása. A csendes ember kilép lát-szólagos passzivitásából, — a magyarság észreveszi, hogy van valaki a hatalmi apparátusban aki pártmultija jogán kiakolbólfitehatatlan, — de aki, egészen váratlanul és csodaszzerűen felemeli fejét a gnóm ügynökök, az egész gyilkos diktatúrával szemben.

Nagy Imre testvérünk nem úgy jön mint aki a hatalmat keresi; nem kereste meg a Forradalom küszöbén sem. Százezreknek kellett követelnők, hogy valóban álljon majd a kormány élére. Nincs benne semmi hűség, semmi hatalomszomj, — tökéletes ellentéte mindannak amit a párt uralkodó garnitúrája képvisel, az orosz ügynökök féltelmes pesti trojkája.

Nagy Imre ebben a bűnös, perversitált beteg társaságban maga az egészség. Eljön a pillanat amikor ki kell a színre lépnie. Véletlen-e, hogy mindig ahányszor megjelenik mint tevőleges politikus, a szabadság szelét hozza? Véletlen-e, hogy mindent átfomál a maga embersége, magyar látása szerint? A „Vörös Hadsereg földet oszt”, — ő mögötte átfomálza körvonalakban paraszt kisbirtokká. A szovjet szisztema második fordulóban már elveszi az adott földet, Rákosi kolhoz-proletárra hajszolja a magyar parasztot. Nagy Imre második megjelenése ismét abszolút pozitív előjeli: a megkérdés, az enyhülés légkörét hozza, lefelé visszaállítja a paraszti magántulajdont, felfelé megteremt a szellemi szabadság előfeltételeit.

Milyen világos és törvényszerű ma már, hogy a forradalom döntő fázisában a magyar nép függetlenségének kimondója lett!

A magyar nép megérezte benne igaz fiát. Nem volt sajtója, szóhoz nem juthatott az elnyomás idején mégis egyre nőtt a lelkekben. Nagy Imre neve egy lett a szabadság, emberség, a kossuthi magyar demokrácia, az egészség és az élet ígretével. Ez a kevésbeszédű, népet végtelenül szerető, bölcs, szívós, beolvaszthatatlan kálvínista magyar paraszt, aki együtt nő a történelem ígé-nyével, aki előtt a Forradalom órájában megnyílik a magyar mult mélysége, minden horizont, végzetünk mély törvénye.

Akiből áradt a szeretet, aki számára egyetlen szenvedő, megtört család volt a magyar nép, az ő népe.

Életével a magyar sors egyik legbatalmasabb fejezetét formázta: a Halhatatlan Forradalmat. Halálával tisztá eszme lett, fény mely századokig világít előre bolyongó nemzedékek útján.

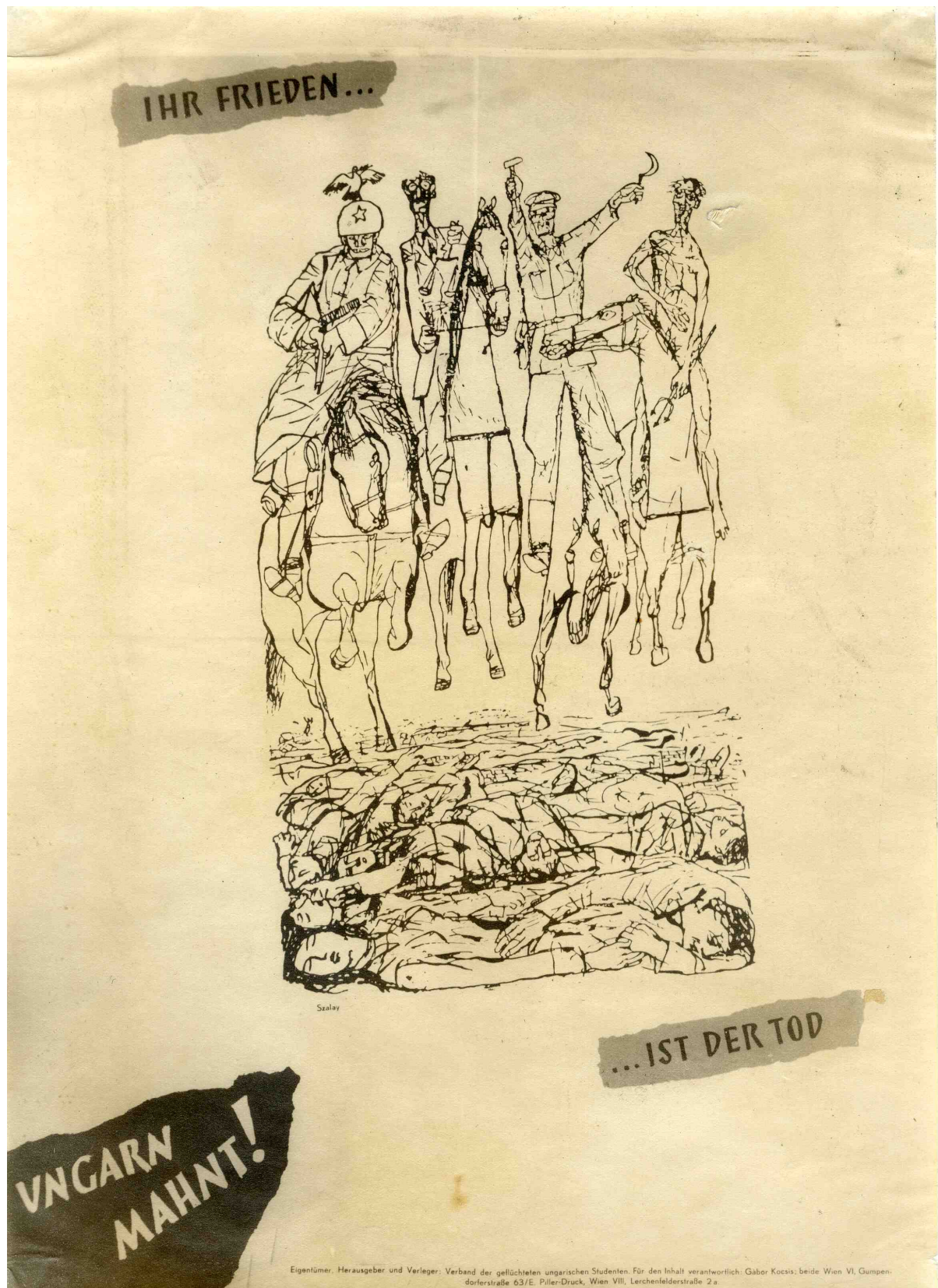
(T.T.)

Amikor a Bécsi Menekült Magyar Diákok Szövetségében fölmerült a plakát

készítés ötlete, ehhez a rajzhoz fordult a plakátot megtervező Deéd Ferenc festő- és grafikusművész.²² A plakáttervező Deéd Ferenc²³ frappáns és vizuálisan egyszerű megoldást választott. A rajzon kívüli mezőben fölül és alul (balról és jobbról) mintegy tépett papírra írta föl a rajz felé mutató, beszúrt szavakat: IHR FRIEDEN...IST DER TOD. UNGARN MAHNT! Magyarul: AZ Ő BÉKÉJÜK...A HALÁL. MAGYARORSZÁG FIGYELMEZTET!²⁴

Szalay Lajos művészeti hagyatékában, a leányánál (Claire Phipps, San Diego, USA) fennmaradt egy A/4-es méretű fénymásolat, amelyen fehér alapon fekete a rajz és a föliratok. Elképzelhető, hogy ez volt az eredeti terv (minden pontosan megegyezik rajta a kinyomtatottal, természetesen a kolofon is), és nyomdai úton – film közbejöttével – fordították át fekete alapon fehérre a rajzot, amely így a tömör fekete háttérből ijesztően lebegő, a halottak fölött már-már kísértetiesen vágató lovasokat mutat.

Deéd Ferenc: Plakát-terv 1959.

Deéd Ferenc–Szalay Lajos: VIT-ellenes plakát, 1959.

A VIT-ellenes Deéd-Szalay-plakát²⁵ az 1959-es, 50 évvel ezelőtti bécsi Világifjúsági Találkozóra és maradandó, kiemelkedő művészeti értékű emigrációs falragaszára irányít(hat)ja a figyelmet²⁶.

- ¹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ezentúl: ÁBTL) 3.2.5. 0 -8-013. 60.
- ² Revolution – Flucht – Integration. Ungarn-Österreich 1956. Deák Ernő – Fónagy Zoltán. Bécs, Porcia-palota, 2006. november 6. – december 1.
- ³ ÁBTL 3.2.4. K-157. 19.
- ⁴ Belügyminisztérium II/4. (Közlekedési szabotázs elhárító) Osztály Értékelő-csoportja.
- ⁵ A BM II. Főosztály Tájékoztató Osztálya.
- ⁶ A BM II/2. (Kémelhárító) Osztálya.
- ⁷ A BM II/3. (Hírszerző) Osztálya.
- ⁸ A BM II/5. (Belső reakció elleni harc) Osztálya.
- ⁹ ÁBTL 3. 2. 5. 0-8-013. 55.
- ¹⁰ Uo. 129.
- ¹¹ Peéry Rezső: Moped és hátizsák. *Irodalmi Újság*, 1959. augusztus 15. 5.
- ¹² Örvényes Antal: Autóbusszal a békéért – Világifjúsági Találkozó Bécsben. Uo. 5.
- ¹³ Sümegi György: *Kép-Szó. Képzőművészek '56-ról*. Polg-Art, Bp., 2004. 36–40.
- ¹⁴ *SOS. EL Drama de Hungría*. Buenos Aires, 1956–57. 27. Magyar kiadása: *SOS 1956. A magyar dráma*. Szerk., utószó: Sümegi György. Nalors Grafika Kft, Vác, 1996.
- ¹⁵ John Steinbeck: *Lement a hold*. Új Idők Irodalmi Intézet Rt. (Singer és Wolfner), Bp. 1945. Közölve: Szalay Lajos *rajzai*. Bev.: Kállai Ernő. Új Idők Irodalmi Intézet Rt. (Singer és Wolfner), Bp. 1945., Szalay Lajos: *Végtelen a tenyérben*. Bakonyi Péter interjúi. Múzsák, 1987. 37.
- ¹⁶ Kiállítva a Rutgers Egyetem 1961. októberi tárlatán. A katalógusban (*Hungarian Week. Oct. 23–29.*, The Ledge, Rutgers, the State University, 1961.) látható a mű reprodukciója, illetve megjelenik fotón, kiállítási enteriőrben.
- ¹⁷ *Szalay Lajos hatvan rajza*. Előszó: Kassák Lajos. Bolyai Akadémia, Bp., 1941., második kiadása: Püski, New York, 1980.
- ¹⁸ Lásd a 11. jegyzetet.
- ¹⁹ Sümegi György: Szalay Lajos levelei Kovách Aladárhoz. (Dokumentumok – Österreichische Nationalbibliothek, Wien). In *Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXIII-XXXIV*. Szerk.: Veres László–Viga Gyula. Miskolc, 1996. 529–546.
- ²⁰ 1957. november 15-30-i (II. évf. 20.) számtól egészen 1962 őszéig. Akkor ugyanis Szalay erőteljesen kifogásolta Tollas Tibornak írott levelében, hogy „a *Nemzetőr* egyik rajzomat a csendőrség dicséretére írt cikk illusztrálására használta”. Ettől kezdve elmaradtak a Szalay-rajzok a *Nemzetőr*ből. A Szalay és Tollas levélváltást lásd a 19. jegyzetben.
- ²¹ 1958. július 1., III. évf. 34. sz.
- ²² Megyik Jánostól, az 1956-os forradalom leverése után a bécsi képzőművészeti akadémián tanult festőművésztől tudom, hogy a plakát tervét Deéd Ferenc megmutatta neki és feleségének, az ugyancsak ott tanuló Kasza Editnek.
- ²³ Deéd Ferenc (Kéty, 1901. április 23.-?) festő, grafikus, restaurátor. A Képzőművészeti Főiskolán Réti István volt a mestere, majd Bécsben grafikát tanult. Olaszországban továbbképezte magát, egy ideig az olasz quattrocento hatása alatt dolgozott. Feltárta és restaurálta a köszegi Szt. Jakab-templom freskóit. A második világháború utánól Bécsben élt és dolgozott.
- ²⁴ Fordította: Tunyogi Csapó Gábor
- ²⁵ A plakát felelős kiadója, Tunyogi Csapó Gábor tulajdonából került a Szalay életmű kiállításra a bemutatott példány (Kogart Ház, Budapest, 2009. január 15. – március 25.). Reprodukálva: Sümegi György: *Szalay Lajos*. Kovács Gábor Művészeti Alapítvány, Bp., 2009. 12.
- ²⁶ Nincs tudomásunk arról, hogy a 20. századi – akárcsak az 1956 utáni – emigrációtörténetben bárki is összegyűjtötte volna a magyar vonatkozású (magyar tervezőjű vagy magyar emigrációs eseményt rögzítő) plakátokat.